

En vacker sommardag, troligen 1907, i trädgården på Serlan, Stora Åby. Från höger räknat ser vi förra kyrkoherden i pastoratet pastor primarius J. H. Hähl, tant Eda, kassör Emil Björkman, folkskollärare Liljegren, fru Liljegren, fru Anna Hähl, Anna Carlsson, apotekare Wihlander, prostén G. A. Tranér, hr Pettersson i Jernstad, Allan och Alice Boo, då fästfolk — allt enligt en minnesgod sockenbo.

På 20-talet i Stora Åby prästgård

Kapitlen ur J. M. Roséns "Några minnesblad" ger en inblick i folklivet i våra bygder, sett från Stora Åby prästgårds horisont, ungefär 1815—1830. Här följer några korta avsnitt ur en skildring från samma utsiktspunkt ett sekel senare. Denna gång är det en prästfru som hållit i pennen.

Komministern i Borgs församling, Norrköping Emil Frölinder (1862—1937) efterträdde 1916 fil. dr Gustaf Tranér som kyrkoherde i pastoratet, "som förr och ännu då ansågs för ett av stiftets förnämligaste pastorat", står det i senaste upplagan av Linköpings stifts herdamnne. Han pensionerades 1936 och flyttade med sin maka till Linköping, men vilan efter de många arbetsåren blev inte lång. Redan i maj 1937 avled han. Makan, fru Maria Frölinder, född Adlerz (1869—1961) var en flitig skribent. Många torde minnas hennes dikter och skisser i ortspress och julpublikationer. På äldre dar nedtecknade hon för familjen sina minnen från ett långt liv. Ingenting av detta har publicerats. Genom förmedling av fru Greta Hjelmblad, född Frölinder, Bromma, är vi i tillfälle att återge några avsnitt i fru Fröinders minnesanteckningar. Det som här publiceras gäller familjens tid i Stora Åby prästgård. Underrubrikerna har tillfogats vid redigeringen.

Första sommaren i St. Åby prästgård

I.

Kusken, som hämtat det nya kyrkoherdefolket, far med sin droska genom den öppna grinden och in på den stora gårdsplanen. Vita narcisser, som ännu ej slutat blomma, bilda en vit krans kring den stora runddelen på gården, där en större urna av järn bildar mittpartiet.

Framför verandan stannar hästarna och man stiger ur vagnen. Inne i hallen ser man genom de öppna dörrarna en massa folk samlade och framträder socknens komminister och välkomnar den nye kyrkoherden och hans familj. Efter hans tal uppstämmer psalmen: "Jesu lät mig städse börja, I Ditt namn allt vad jag gör".

Det känns litet underligt att så där bli inkastad i en helt ny miljö och se omkring sig idel obekanta ansikten.

Rummen i prästgården verka stora. I förmaket är dukat ett väldigt långt middagsbord, där den nykomna familjen bjudes ta plats, tillsammans med en del av sockenborna som samlats för mottagandet. Det hela verkar festligt och vänligt. Men o vilka nya förpliktelser här träda en till mötes! Hur skall man här kunna utföra något på den plats man blivit satt? Hela det kontrakt, som St. Åby och Ödeshög höra till, är mycket okyrkligt och äger mycket separatistiskt inslag. Man känner liksom ett misstroende slå en till mötes. Statskyrkans präster — vad kan man vänta sig av dem?

En regnig installationsdag

Augusti 1916.

På fredagen anländer Biskopen och han stannar sedan till måndagen. Lördag eftermiddag har han sammanträde med de båda socknarnas kyrko- och skolråd samt lärarpersonalen, så då måste åttio personer ha kaffe och sedan supé.

Såmtidigt anlända gäster från skilda håll. Det är Lindboms samt andra släktingar och vänner, fängelsedirektör Vidmans, kamrater till Emil från Uppsala och från andra håll och alla skola beredas nattlogi såväl i prästgården som hos grannar som vänligt nog lovat hjälpa till med att ta emot en del av resenärerna. Även fröken Stackelberg från Stensnäs kommer med. I Stackelbergska hemmet har Emil vistats om somrarna under sin student-tid såsom huspredikant. Alla gäster och resenärer deltaga i supén.

Så randas då den stora dagen, installationsdagen. Regnet faller i strömmar från en blygrå, molntyngd himel. Man hade tänkt sig kunna duka smörgåsbord ute i det gröna, under den stora, vackra boken vid byggningens gavel, samt på verandan, men därav blev nu intet.

Kyrkan är fylld av människor och efter predikan bilda de assisterande prästerna ring kring altarrunden, under det att Biskopen inviger Emil till hans ansvarsfulla ämbete. Var och en av prästerna läser upp ett bibelord. Det hela är mycket högtidligt, men Mia kan knappast med ro deltaga i ceremonien, ty alla hennes tankar äro riktade på vad som kommer efteråt,

nämligen den stora middagen, och bekymmer om hur "allt skall gå i lås". Hon får ge sig iväg från kyrkan före de andra, för att kunna ta emot samt överblicka det hela.

250 personer på middag

Snart börja gästerna från kyrkan anlända. Man ser från den öppna hallen huru de strömma in genom gårdsgrinden, samtidigt som regnet formligen öser ned. Var skall alla dessa människor kunna rymmas? Måtte ingen olycka ske! — Men rummen äro stora och många och gästerna få dela ut sig på både över- och undervåningen och det hela går över förväntan bra. "Välkomna, välkomna, stig in, stig in!" — ljuder det en lång stund oavbrutet. Det tar en lång stund, innan alla äro under tak, skyddade för regn och rusk utanför. Man beräknar att 250 personer den dagen äta middag i prästgården, men då är kökspersonalen även inberäknad.

Kokerskan har fått elda upp stora bakugnen för att få plats med att steka fisk och kalvstekar. Så har hon att steka tjugofem änder, vilka Naima haft på sin lott att plocka. Såsom fiskrätt hade man beräknat att kunna få Vättern-röding, som ju är delikat, men dess fångst är mycket beroende av väder och vind och fisket slår fel ibland. Man får därför istället skaffa gös från Norrköping.

Ett stort, väldigt smörgåsbord med en oändlighet av diverse smårätter, inleder midagen. Så bjuds omkring stora bricker med koppar av rykande buljong samt pastejer. Därefter kommer fiskrätten, köträtten med diverse legymer samt slutligen efterrätten. Det har dragit långt ut på tiden innan middagen är slut och alla tal blivit hållna. Allt har dock lyckats bra. Inga äventyr av något slag har förekommit och maten har räckt till och blivit över. Det har varit solsken inomhus, fast det regnat utanför.

Följande dag är vädret bättre. Det är då efterkalas. Kyrkpersonalen med dödgravare, ringkarlar och vaktmästare med deras familjer från båda socknarna äro inbjudna jämte en del andra till supé — sextio personer. Mycket mat är ju också kvar från gårdagens stora middag, så det räcker godt till. Man söker roa sina gäster med sång och musik.

Och så är då installationen med dess många bestyr över. Släktingarna stanna ännu några dagar och så försvinna även de.

II.

Fritz i Hakebo

Varje höst i slutet av november är den sedvanliga missionsauktionen anordnad vid kyrkskolan. Den börjar med gudstjänst i kyrkan, varefter man samlas nere i skolsalarna, där ett stort kaffebord är dukat. Allt bröd, socker och kaffe är skänkta. Därefter vidtager auktionen av sydda och förfärdigade varor. Pengarna tillfalla sedan missionen i svenska kyrkan och gå till de olika missionsfälten. Denna försäljning utgör avslutningen på årets syförening, vilken kommit samman i varje månad i de olika hemmen. Och så går man hem var till sitt med inköp som man gjort till den

instundande julen. De många ostarna, som varit skänkta, ha haft en strykande åtgång och de komma att passa förträffligt till julostar.

Jul — ja! Den julen står en stor honungsburk på köksbordet, då Mia kommer ut. Ingen har för tillfället varit inne och någon har smugit sig in. Det blir stor undran vem som har varit den osynlige givaren. Men man förstår snart. Ledsamt bara, att man ej sett, när det hände, så hade man kunnat få behålla den skygge julgästen.

En eremit i sin koja

Uppe i skogen bodde han, långt uppe i storskogen. Ensam bodde han där som en eremit i sin låga lilla koja, långt från andra människoboningar. Fritz hette gubben och stugan hette Hakebo. Han var skygg för människor och människor voro skygga för honom. De inbillade sig, att han hade skjutvapen och andra farligheter. Mia och barnen äro en dag ute på promenad långt upp i skogen. När de gå förbi det lilla torpet, se de gubben Fritz gå där och stöka ute på sin lilla lycka. "Om de skulle våga gå fram och tilltala honom?" De ta mod till sig och gå litet närmare. "God dag, Fritz!" Gubben tittar upp och visar ett par blida, vackra ögon med uttryck av fjärrskådning i blicken. "Har inte Fritz några syskon?" — "Syskon, nej — de ha gått över de vida vatten." Gubbens ögon är så underligt frånvarande. "Bor Fritz här ensam?" — "Ensam — nej — jag har ju Gud — och så har jag en ko och en kalv och höns." Vi våga ej inlåta oss i några vidare frågor, utan säga farväl och fortsätta vår promenad in åt skogen.

Om en tid göra Emil och Mia besök hos den gamle. De äro rädda, att han ej skall låta dem komma in i sin stuga, men de ha med sig ett par kakor nygräddat bröd och litet annat smått och godt, och de bli verkligen insläppta. Det är ett underligt rum de träda in i. Inga gardiner för fönstren. Golvet är delvis uppbrutet och framför den öppna spisen i en vrå av rummet ligga pannor och annat husgeråd. Vid en vägg står en säng med mycket dåliga sängkläder i och midt på golvet är ett bord, belamrat av böcker. Det är bibel och bönböcker, psalmbok och sångböcker. "Här är min helgedom", säger Fritz och visar på alla sina böcker. "Jag har som Paulus varit uppryckt till himmelen och sett underliga ting." Då han säger detta, ser han så strålande ut. Vi förstå att han här i sin skröpliga koja lever himlen närmare än många andra. Vi sitta länge och språka med honom. Det är en intressant man, en mystiker. Han talar om hur han som ung brukade resa till Stockholm och sälja ägg. Men han har blivit bedragen av människor i handel och vandel, så han har svårt att kunna tro folk.

Äventyrlig hemresa

En vinter då han är på hemväg från Stockholm och måste gå till fots lång väg, höll han på att förolyckas. Det är svår snöstorm och han har tappat vägen och vandrar omkring i skogen, han vet inte vart. Snön tornar upp sig högre och högre, han blir tröttare och tröttare. Det är ju kolsvart och inga människoboningar synas. Snart orkar han inte mer.

Han knäpper sina händer till bön: "O, Gud rädda mig!" Och när han ser upp, får han plötsligt se ett ljus glimma till och försvinna. Det är långt borta, men han går ditåt, där ljuset lyst. Han kommer till en människoboning och är — räddad! Där inne bor en ensam man. Då han ritat eld på en tändsticka för att se på sin klocka, hade det glimmat till. Detta blev fyrbåken som ledde honom till rätta. — Där slutar den gamle Fritz sin berättelse. Sedan vi fått se hans ko, hans kalv och hans höns, som bo i rummet intill hans, och även hans många bikupor, så vandra vi hem. Men från den dagen är vänskapen knuten mellan prästens familj och den gamle Fritz i Hakebo. Nu förstår man varifrån honungsburken kommit på julafton.

Och nu är den gamle Fritz borta. Han dog inte många år därefter och den gamla stugan är riven och allt är jämnat med marken, men däröver breder glömskans mossor sitt gröna täcke. Bara några små rester med stenar och murbruk vittna om en gammal spis i en för länge sedan glömd människoboning. Om man går förbi där en kväll kan man få höra huru där runt omkring trastarna sjunga sin aftonhymn till den nedgående solen i de höga grantopporna och det susar och viskar från gammalgran och ung-gran om människooöden i armod och försakelser, där det växlat som hos oss alla med lyckodagar och med sorgetider. Ja — frid över den gamle Fritz och över de gamla minnena.

III.

Väv-Tilda

I St. Åby prästgård väves ganska mycket. Man hinner ändå inte med att förse hemmet med allt vad som behöves och hemvävt är så slitstarkt och praktigt. Man får reda på en gammal väverska som brukar långa tider vara än här och än där på trakten och väva hos familjerna och hon har nu lovat att komma till prästgården. Hon är rätt så gammal nu Tilda, väl sina sjuttio år, så att några finare vävar kan hon ju ej åstadkomma, men hon kan väva praktiga och starka handdukar, örngottsvar, enkla gardiner m.m. Rummet innanför salen anslås för hennes räkning och där har hon sin sovplats och sin vävstol. Hon hör inte till sju-sovarnas skara, ty redan klockan sju på morgonen är hon klädd och färdig och vävstolens dunk-dunk höres nästan i hela huset. Somliga, som just inte äro några ottefåglar, tycka att Tilda gärna kunde lugnat sig litet och låtit annat folk sova, men gumman hör till den gamla stammen och hon vet, att "morgonstund har guld i mun", så det är inte värdt att sätta sig emot hennes vanor.

Lärlarinna på egen hand

Tilda har i sina unga dagar varit lärlarinna, d.v.s. en självlärd sådan. Hon har lärt många småtingar A,B,C,D på den tiden, då det ännu ej fanns seminarieutbildade småskollärlarinnor. Hon har hållit skola på sitt eget lilla vis och med sina egna metoder och säkert var resultatet inte

dåligt, ty Tilda hade ett redigt och godt huvud och katekesen kan hon på sina fem fingrar. Men det är nu länge, länge sedan hon höll skola. Den enkla stugan, där hon samlade socknens barn, för att lära dem läsa i bok, har måst ersättas med större skollokaler, och Tilda fick så småningom träda tillbaka för seminarieutbildade mamseller och fröknar.

Så småningom blir Tilda gift och får en egen liten dotter, Amanda. Men Amanda blir snart faderlös och Tilda änka. Nu är hon ensam på gamla dar och hennes dotter är gift borta i Amerika. Men breven gå ofta härifrån och till fjärran västern. Och därav kommer det sig, att åtskilliga fotografier, som Tilda får i prästgården, även vandra med post över den stora oceanen och hamna vid sin bestämmelseort i Amandas hem i U.S.A. Några år senare är St. Åby kyrkoherde ute på en rekreationsresa till Förenta Staterna, där han hälsar på hos bröder, sedan femtio år tillbaka bosatta där. Han har med sig ett par av sina döttrar. Och så händer det sig, att de där ute bland de snälla svenskamerikanerna bli inbjudna än till det ena, än till det andra vänliga hemmet.

När de en dag träda in i ett av dessa hem, vars innehavare de ej kände till, få de till sin förvåning på familjens pianino se porträtt av sig själva och av St. Åby prästgård. Stor förvåning! Vad månede detta betyda? Gåtan blir snart löst. De ha nämligen hamnat i Amandas hem där ute. Säkert ha de den kvällen mycket att språka om. Amanda vill höra om förhållandena där hemma i det gamla kära Sverige, samt höra om hur hennes mor, gamla Tilda har det. Och det blir att berätta och berätta. Och kvällen där går under glatt och vänligt samspråk.

Men vi vända tillbaka till Tilda och till St. Åby prästgård.

En beundrare av Luther

Dunk, dunk sjunger vävstolen och skytteln löper snabbt och vant, ty Tilda har nu på gamla dar blivit väverska, istället för lärlarinna. Och så kom det sig, att hon för en tid kom att hamna i St. Åby prästgård. Efter middagen kommer hon vanligen in en stund och tar sig en pratstund med prästfolket. Det är en intressant gammal gumma. Hon har bra reda på sig, men är på samma gång inte så litet envis, om hon får något för sig. En dag kommer hon nästan ihop sig med ungdomarna, ty gumman, som är mycket förtjust i Luther, påstår att han är född i "Issleben". De unga kan förstås inte vara tysta, utan säga, att staden hette Eisleben. Men då blir gumman het och säger med förtrytelse: "I ä så dumma. Det vet la ja, att den heter Issleben". Och därvid får det bli.

När kvällen kommer och vävstolen gått till vila, hör man inne från salen, där familjen är samlad, hur spolrocken surrar i rummet bredvid. Tilda ska ha sin korg full av spolar till nästa dag. Samtidigt sjunger hon psalmer och spolrocken ackompanjerar. Den ena psalmen efter den andra med många verser. Det är Tildas aftonbön och det är inte utan att psalmens toner bildar återklang i unga hjärtan som höra dem — "ty aldrig förstummas tonen från himlen i själens glada pilgrimssång".

Fest på Ödeshögs hotell

Medan Tilda är i prästgården är hon en dag inbjuden till Ödeshögs hotell, där en fest med middag är anordnad för gamla i socknen. Hon träffar där många gamla bekanta från svunna tider och särskilt håller hon ihop med en jämnårig gumma från ålderdomshemmet, vilken är lomhörd, hon såväl som Tilda. En ung skollärare är med på festen och han söker glädja de gamla med sin vackra röst. Han sjunger några sånger, men då det inte är psalmer, så tycker Tilda och hennes vän att detta är alltför nymodigt. De båda gummorna ställa sig midt på golvet och hålla varandra om halsen. Så sätta de båda gamla munnen intill den andras öra, och så sjunga de ljudligt, så att den ena kan höra den andra alla verserna på psalmen: "Den korta stund jag vandrar här". Det är som visste de inte att de ha åhörare och då slutet av sista versen — "och då vad är all lycka här, Emot det löftet: var jag är, där skolen I ock vara!" — då det förklingat och det är slut på deras lilla konsert, då är det inte många ögon som äro torra.

Men dagar gå och veckor och väven på bommen blir tjockare och tjockare. Ja, för resten, det är flera vävar som redan blivit nerklippta. Och så stundar den dagen, då den gamla väverskan ska lämna prästgården. Då det skall göras upp med Tilda, vad hon ska ha i dagspenning för den tid hon varit, svarar hon: "Tycker frun det är för mycket med tio öre om dan" Mia blir så häpen, att hon nästan kommer av sig, och det är med mycket trug hon får den gamla att ta emot en något så när betalning. O, andra tider och andra pretantioner!

I fågelsång och skogsgrönska

Långt uppe i skogarna på Holavedens sluttningar låg Högboberg, som var Tildas hem. Det var Tildas egen stuga, där hon bodde bland fågelsång och skogsgrönska. Grannar var det ju i närheten, och hemmet låg så vackert omgivet av det rödmålade staketet med den vita grinden. Från grinden ledde långrabatter med blommor i alla de färger, ty hon var en blomsterälskare. Längre bort hade Tilda små land med rotsaker mellan den steniga terrängen och stack det släta hällar upp här och var, så var de som renskurade skurgolv. Det sades också, att gumman brukade skura dem. Så prydligt och rent var det både utan och innan.